

Ставането мъж в Стария Завет.**Нов труд по джендър библистика в България:**

Юлия ЙОРДАНОВА-ПАНЧЕВА / Julia JORDANOVA-PANCHEVA

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

За книгата: **Милена Кирова. Героичното тяло. История и мъжественост в Еврейската Библия.** Кн. 2. София, ИК „Кибеа“, 2017. [Kirova, Milena. *The Heroic Body. History and Masculinity in the Hebrew Bible. Part 2.* Kibea Publishing house, Sofia, 2017.]

Милена Кирова е разпознаваемо име в българската хуманитаристика преди всичко с новаторските си търсения, които обичайно надхвърлят филологическите рамки на традиционното за нея изследователско поле. Формирана като учен преди падането на комунистическия режим, носеща потекло на утвърдени литератори (вкл. с академичен статус), тя чувствително променя представите за литературознание веднага след политическите промени през 1989 г., като загърбва методологическия нормативизъм от предходната епоха и въвежда абсолютно непознати за България научни подходи при изучаването на словесността. През 90-те години на миналия век тя въвежда и широко прилага психоанализата като възможен начин за интерпретиране на българската художествена литература, а през първите две десетилетия на настоящия век тя разтваря методологическия фокус на българското литературознание към антропологическото познание и успоредно с това надскача българистичните граници, като започва да изучава може би най-трудната книга на света – т.нар. Стар Завет, или както авторката предпочита да я назовава, Еврейската Библия. Конверсията от психо- към антропо- ориентирани методи на изследване, обаче, не предлага радикален обрат на изследователския интерес от персоналистични към колективистични прояви на човешкостта, а тъкмо напротив – интересът към индивидуалността на човека в случая е подсилен от любопитството към колективните представи за нея, които са проектирани в произведения на словесността.

Приемствеността в научните занимания на Милена Кирова между тези два етапа протича преди всичко по линия на феминизма и на мисленето за половата идентичност на човека, като работата ѝ през последните години се насочва главно към полето на т.нар. *gender studies* – изследвания на социалния пол, или по-точно на социалните употреби на биологичния пол. И

ако в началото на своята кариера Милена Кирова се интересува предимно от въпросите за женствеността и за символичното позициониране на жената в социума, видени през български литературно-художествени (фикционални) текстове, то понастоящем авторката насочва вниманието си към мъжката персона и изобщо към мъжествеността, разбрана като социален конструкт и културна креатура, съградена по пътя на символизацията в свещения текст на древните евреи. Така творческата биография на Милена Кирова чертае специфичен преход от психоаналитични и феминистични българистични книги (*Сънят на Медуза. Към психоанализа на българската литература*¹ и *Изпитание на символите. Българска литература и психоаналитична критика*²) към научни книги за юдейската Библия, посветени в по-голямата си част на мъжкия социален пол (*Библейската жена. Механизми на конструиране, политики на изобразяване в Стария Завет*³, *Давид, Великия. История и мъжественост в Еврейската Библия*⁴ и *Героичното тяло. История и мъжественост в Еврейската Библия*⁵). Маскулизмът (изследването на мъжествеността) в последните разработки на авторката се проявява като своеобразно продължение на феминизма, доколкото – също като него – той се опитва да преодолее наложените стереотипи за половата роля на човека в обществото и да се абстрахира от установените характеристики на човешката личност като едностранно позиционирана фигура – било на властта, силата и героизма, или съответно на подчинението, слабостта, греховността и прочие стигматизиращи дихотомии на патриархалната идеология.

В този план най-новата книга на Милена Кирова – част втора от научната ѝ поредица за историята на мъжествеността в Еврейската Библия (и за мястото на мъжа в свещената история на евреите) под заглавие *Героичното тяло* (2017 г.) – завършва едно продължително усилие на авторката да еманципира съвременното разбиране за човека от патриархалните предразсъдъци. Нещо повече, тя се опитва да преодолее изопаченото от столетия четене на Стария Завет, изпаднало под замъгляващата сянка на Новия, като налага нетрадиционен и на места твърде непопулярен прочит на Еврейската Библия, осъществен през оптиката на социополовите отношения.

¹ Кирова, Милена. *Сънят на Медуза. Към психоанализа на българската литература*. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 1995.

² Кирова, Милена. *Изпитание на символите. Българска литература и психоаналитична критика*. София, Изд. „Феня“, 1997.

³ Кирова, Милена. *Библейската жена. Механизми на конструиране, политики на изобразяване в Стария Завет*. София, ИК „Стигмати“ & УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.

⁴ Кирова, Милена. *Давид, Великия. История и мъжественост в Еврейската Библия*. Кн. 1. София, изд. „Сиела“, 2011.

⁵ Кирова, Милена. *Героичното тяло. История и мъжественост в Еврейската Библия*. Кн. 2. София, ИК „Кибеа“, 2017.

На първо място този прочит на свещения текст не е теологичен – той категорично напуска терена на доктриналното богословие и изоставя всяка проблематика, свързана с вярата и богопочитанието. Това е светски и академичен труд, който се отнася към Еврейската Библия с разкрепостен възторг, като към „литературен шедьовър“ (Милена Кирова), съставен от разнообразни текстове – митологични сказания, фолклорни разкази, исторически предания, теологически предписания, лирически творения и т.н., изграден на принципите на монтажа, коментара и художествената фикция. Тези особености на древния текст, видени от изследователката, налагат той да бъде четен най-вече през филтъра на езика, респективно чрез аналитичния инструментариум на филологическите науки. На второ място новият (в смисъл на новаторският) прочит на Еврейската Библия, предложен от Милена Кирова, представлява своеобразен опит за херменевтична реконструкция на първичната сложност и нееднозначност на старинния текст, изчистен от наслоенията на по-късните „свръхинтерпретации“ (Умберто Еко). Това намерение за честен и непредубеден прочит, според изследователката, изисква „да се еманципираме от себе си“ (Милена Кирова) и да прибягнем към диоптралните очила на историческите науки, като поставим Книгата „в историко-политическия контекст на нейната дискурсивна поява“ (с. 179). Така изграждането на една възможна археология на библейската мъжественост диктува на авторката работа както по историческата хоризонтала (сравнение на джендър ситуацията в древноизраилското общество, описано в Библията, с тази в обществата от съседните региони на древния Близък Изток, каквито са известни на археолозите), така и по историческата вертикала (съпоставка между юдейския и непосредствено предстоящия по време гръко-римски културен модел на мъжественост). Тъкмо този опит на изследователката да определи старозаветната мъжественост в качеството ѝ на исторически и географски относителна представа за идеалния мъж на един определен етнос разтваря в полето на нейния труд широкия поток на антропологическото познание. На следващо място в *Героичното тяло* е поставен въпросът за пола като основен екзистенциален маркер на личността, който следва да бъде разгледан в конкретния контекст на Писанието. Цялата поредица на Милена Кирова, посветена на социопола в Еврейската Библия, се занимава с този генерален проблем – как отделният човек, бидейки роден като жена (*Библейската жена*) или като мъж (*Давид, Великия и Героичното тяло*), гравитира около образцовата представа на социума (на древните евреи) за „(някакъв вид) мъж или (някакъв вид) жена“ (Милена Кирова) според заемания от дадената персона социален статус. Описаните от Милена Кирова библейски жени очертават няколко фемининни разновидности: жените пророчици, насилени жени, съпругите и майките (матриарсите), блудниците и проститутките, умниците и „ослиците“ (магариците), обичащите

друга жена жени (Рут и Ноемин). А разгледаните от авторката старозаветни мъже се проявяват в редица „хегемонни типове мъжественост (hegemonic masculinities)“: на „красивият, здрав и силен мъж“ (с. 24) – потенциалният герой, обрязаният – правоверният, плачещият (не) като жена, мъдрецът и строителят – като прототип на царя, вождът (патриарх, цар, съдия, свещеник), обичащият друг героичен мъж (Давид и Йонатан), воинът и любовникът, болният и старият, умиращият мъж. Продължителният анализ на изследователката стига до извода, че „Човек се учи да бъде мъж или жена“ и по-специално че – ако перифразираме знаменитата фраза на Симон дьо Бовоар – човек не се ражда Мъж, а става Мъж, което според патриархалните представи на древноизраилското общество, анализирани в *Героичното тяло*, трябва да означава годин да бъде господар и герой. Накратко казано, последната книга на Милена Кирова от поредицата ѝ за социалния пол в Еврейската Библия представлява светско филолого-антропологическо, джендър ориентирано изследване, каквото българската хуманитарна наука до момента не познава.

Последната книга от забележителната научна поредица на Милена Кирова поставя още един важен акцент върху древноеврейското мислене за половата идентичност на човека, видяна не като психична реалност, а като социална проявеност и дори метафизична поставеност: „В библейската идеология на пола и половата идентичност [...] нищо „женско“ не е чуждо за мъжа, когато се окаже изправен пред лицето на Бога; в този момент той заема метафорично женска позиция“ (с. 355). Според „Еврейската библия“, изучавана от Милена Кирова, може да се открият „множество „женски“ страни в поведението на еврейския мъж: любов към учението, кротост, любезност и добро възпитание“ (с. 196), наред с накитите, хубавите дрехи и помадите за лице като част от бита на двата пола сред еврейското племе (с. 136). Но по-важно от това външно феминизиране на древноеврейския мъж се оказва метафизичното му снишаване пред инстанцията на Господа – небесният господар на господстващия на тази земя мъж. Както отбелязва авторката на едно място в поредицата си за социопола в Еврейската Библия, „онеправданите категории хора са традиционен обект на състрадателно отношение в древния Израил“ и това обяснява специфичното внимание и дори почитание към жената у древните израелтяни. „Жената е друг вид персонификация на еврейското самосъзнание“ – отбелязва Милена Кирова – и затова се превръща в символичен идентификатор на еврейския мъж винаги, когато трябва да се означава неговата понижена, подчинена и нископоставена позиция спрямо друг по-висш авторитет. Тази релативизация на половото присъствие в Еврейската Библия изглежда непозната за съвременните патриархално (и християнски) възпитани западни хора. Но още по-провокативна от това е тезата на Милена Кирова, изтъкната в самото начало на

нейната библеистична поредица, според която Старият Завет „доказва склонността на древноеврейското общество да разпознава индивидуалността на човека независимо от границите на пола и социалната принадлежност“. Голямата тема за човешката индивидуалност се оказва свързващо звено в търсенията на „ранната“ и „късната“ изследователка Милена Кирова. Прочитайки последния ѝ труд в тази насока – *Героичното тяло. История и мъжественост в Еврейската Библия* (част втора), – спокойно можем да обобщим, че тази хуманна загриженост към индивидуалността на човека и към свободната му воля да избира мажорните (мъжки) или минорните (женски) обертонове сред репертоара на поведенческите стереотипи стои в основата на всяко феминистично (а в последствие и маскулистично) изказване, независимо от неговата форма – академична (както в настоящия случай), художествена или публицистична. Което пък ни дава основание да заключим, че феминизмът е хуманизъм.